

SÄKYLÄN VARUSKUNTA ESIMERKKINÄ SUOMALAISESTA BRUTALISMISTA

AALTO-YLIOPISTO
Kandidaatintyö
Petra Minkkinen

Säkylän varuskunta esimerkkinä suomalaisesta brutalismista

Kandidaatintyö

5.12.2018

Petra Minkkinen

Tekijä Petra Minkkinen

Työn nimi Säkylän varuskunta esimerkkinä suomalaisesta brutalismista

Laitos Arkkitehtuurin laitos

Koulutusohjelma Arkkitehtuuri

Vastuupettaja Hannu Huttunen

Ohjaaja Kristo Vesikansa

Vuosi 2018

Sivumäärä 26

Kieli suomi

Tiivistelmä

Tämä kandidaatintyö käsittelee Säkylän varuskuntaa osana suomalaisen brutalistisen arkkitehtuurin kenttää. Brutalismiin liittyvät aikaisemmat julkaisut keskittyvät joko suomalaiseen arkkitehtuurin läpi vuosikymmenien, tai brutalismiin ja 1960-luvun arkkitehtuuriin Suomessa. Tässä työssä sivutaan molempia aiheita, mutta keskitytään erityisesti tutkimaan miten suomalainen brutalismi näkyy Säkylän varuskunnassa ja eroaako se jotenkin muista 1960-luvun rakennuksista.

Brutalismo syntyi Britanniassa 1950-luvulla ja siitä tuli nopeasti kansainvälinen ilmiö. Syntyyn vaikuttivat sodan jälkeinen muutoksenhaluinen ilmapiiri, Le Corbusier'n betoniarkkitehtuuri sekä tarve halvalle ja helppokäyttöiselle materiaalille rakentamisessa: betonille. Brutalismo yleistyi nopeasti myös Suomessa ja se näkyi erityisesti nuorten arkkitehtien suunnitelmissa.

Suomalainen arkkitehtuuri on aina ollut käytäntöön sidottua, joka on usein sen voima, mutta joskus myös heikkous. Sota-aikaan saatavilla olevat materiaalit, niukat voimavarat ja ankarat luonnonolot määrittivät rakentamisen ehdot, kuten Säkylän varuskunnan rakentamisessakin toimittiin. Nykyään suomalaiseen arkkitehtuuriin ei vaikuta enää materiaalien saatavuus, mutta yksityiskohtainen viimeistely, rakentamisen käytäntö ja vaativiin sääoloihin sopiva rakentamisen taito ovat säilyneet ennallaan.

Säkylän varuskunnan rakentamisen taustalla oli 1950-luvulla toteutettu puolustusvoimien organisaatorakenteen uudistus, joka tähtäsi aselajien jakamiseen alueellisiin hallintoyksiköihin. Sen seurauksena alettiin rakentaa kaupunkien ulkopuolille sijoitettuja varuskunta-alueita, korpivaruskuntia. Ne suunniteltiin toimimaan itsenäisinä, ja niistä muodostui monipuolisia asumisen ja toiminnan keskuksia. Säkylän varuskunta on yksi näistä korpivaruskunnista.

Säkylän varuskunnan on suunnitellut Osmo Lappo, jonka suunnitelmille on tyypillistä raaka rationaalisuus höystettynä leikkimielisyydellä ja vahvoilla horisontaalisilla linjoilla. Brutalismo näkyy Säkylän varuskunnassa muonituskeskuksen funktionaalisuudessa ja ylisuudessa mittakaavassa, sotilaskodin geometrisissä muodoissa sekä urheilutalon sisäpintojen käsittelemättömässä betonissa. Vaikka keskusrakennukset ovat näiltä osin selvästi brutalistisia niissä on myös epätyypillisiä piirteitä, kuten esimerkiksi kalkkihiekkatiiliverhous julkisivuissa. Tästä syystä Säkylän varuskunta toimii hyvin esimerkkinä suomalaisesta brutalismista.

Betonin käyttö uudessa rakentamisessa on kasvanut, mutta samalla herättänyt mielipiteitä sen ekologisuudesta, sekä loppusijoituksesta. Brutalismo näkyykin yhteiskunnassamme erityisesti voimistuneena yhteiskunnallisena keskusteluna ekologisuudesta ja arvoista.

Avainsanat Säkylän varuskunta, Huovinrinteen varuskunta, brutalismi, betoni, 1960-luku, suomalainen arkkitehtuuri, Osmo Lappo

SISÄLLYSLUETTELO

1.	Johdanto	7
2.	Brutalismin synty maailmalla ja Suomessa	8
	2.1. Brutalismin maailmalla	8
	2.2. Betonirakentamisen varhaisvaiheet Suomessa	9
	2.3. Brutalismin Suomessa	10
3.	Säkylän varuskunta	12
	3.1. Suunnittelu ja rakentaminen	12
	3.2. Muoto, materiaali ja sijoittuminen	14
	3.3. Muonituskeskus	16
	3.4. Urheilutalo	16
	3.5. Sotilaskoti	19
4.	Betoni materiaalina arkkitehtuurissa	20
	4.1. Tore Tallqvistin tulkinnat brutalismista	20
	4.2. Yhteiskunnallinen keskustelu	21
	4.3. Betoni ja brutalismi nykyarkkitehtuurissa	22
5.	Johtopäätökset	23
	Lähdeluettelo	24

1. JOHDANTO

Brutalismo assosioidaan usein terminä luotaantyöntäväksi ja rumaksi. Ikään kuin käsite juontuisi sanasta ”brutaali” – raaka, karkea, julma, häikäilemätön. (Kielitoimiston sanakirja.) Se liitetään myös usein elementtilähiöihin ja kolkkoihin kaupunginosiin (Vesikansa 2018, 72). Todellisuudessa termi juontaa juurensa Le Corbusier’lta, joka puhui betonista raakana ja rehellisenä materiaalina *béton brut*. (Rauske 2016, 97.)

Kandidaatintyöni tutkii Säkylän varuskuntaa suomalaisen brutalistisen arkkitehtuurin kentässä ja esimerkkinä tämän ajanjakson arkkitehtuurista. Tämä valikoitui työni aiheeksi, koska betoni on materiaalina varsin kiinnostava, sillä se on visuaalisen monimuotoisuutensa lisäksi aine, jossa yhdistyvät puristuksen ja vedon kesto. Se myös vapautti saapumisellaan arkkitehtuurin muotomaailman. Brutalismo itsessään on mielipiteitä jakava tyyliuuntaus, jota monet eivät edes koe erityiseksi arkkitehtuurin tyyliilajiksi. Se kuvastaa 1950 – 1970-lukujen maailmantahtia ja ajatusmaailmaa niin taloudellisesta, kuin sosiaalisestakin näkökulmasta. Säkylän varuskunnan keskusrakennukset, joihin työ erityisesti keskittyy, ovat monelle tuttuja rakennuksia ja antavat näin myös henkilökohtaista kosketuspintaa brutalismin tunnistamiselle arkkitehtuurissa. Säkylän varuskunta on lisäksi lähes identtinen Kajaanin varuskunnan kanssa, mikä saattaa myös laajentaa lukijakunnan kokemuspohjaa. Näiden lisäksi valitsin Säkylän varuskunnan käsiteltäväksi esimerkiksi, sillä olen kotoisin Säkylästä ja näin viettänyt aikaa varuskunnan ympäristössä. Lisäksi suoritin oman varusmiespalvelukseni Säkylässä.

Tulos: täydellinen rehellisyys materiaalia kohtaan, valun ehdoton jälki, materiaali, joka ei valehtelee. Se korvaa (se ehkäisee) päällystyksen, väärän ja pelkurimaisen verhouksen (joka peittää). Raaka betoni julistaa: minä olen betonia!

– Le Corbusier 1960
(Rauske 2016, 97.)

Työni tavoitteena oli analysoida Säkylän varuskunnan arkkitehtuuria sekä vertailla sitä suomalaiseseen brutalismiin. Aihetta käsitellään selvittämällä ja pohtimalla mikä vaikutti brutalismin syntyyn maailmalla ja miten se näkyi Suomessa. Mitkä ominaisuudet toistuvat jatkuvasti brutalistisissa rakennuksissa? Miten brutalismi näkyy Säkylän varuskunnassa ja eroaako se jotenkin muusta suomalaisesta ajan rakentamisesta? Miten brutalismi näkyy yhteiskunnassamme nykyään? Aihetta lähestytään tutkimalla ensin brutalismin kehitystä ilmiönä ja sen leviämistä maailmalta Suomeen. Seuraavaksi tutkitaan korpivaruskuntien sekä Säkylän varuskunnan historiaa, jonka jälkeen keskitytään Säkylän keskusrakennusten arkkitehtuurin analysointiin ja vertailuun. Lopuksi tutkitaan betonia materiaalina sekä sen positiota nykyarkkitehtuurissa ja yhteiskunnassamme.

Tutkimusmenetelmänä toimi kirjallisuuskatsaus. Tätä 1960-luvun mielipiteitä jakavaa tyyliuuntaa on tutkittu melko paljon ja julkaisuja aiheesta on runsaasti. Monet, erityisesti suomalaista brutalismia käsittelevistä, painetuista teoksista eivät keskity pelkästään tähän ajanjaksoon, vaan käsittelevät suomalaista arkkitehtuuria läpi historian (esimerkiksi Anttila 1989, Helander et al. 1987, Hautajärvi 2017). Materiaalina on käytetty painettuja teoksia brutalismista ja arkkitehtuurista Suomessa sekä lehtiartikkeleita ja kuvia Säkylän varuskunnan rakentamisesta sekä korpivaruskunnista. Kirjallisten lähteiden lisäksi tietoa on kerätty muiden tahojen tekemistä arkkitehti Osmo Lapon haastatteluista.

Usein brutalismi käsitetään samaksi asiaksi, kuin betonibrutalismo, joka on tunnetumpi termi suomalaisessa yleiskielessä. Vaikka käsitteet eivät ole kaukana toisistaan ne eroavat kuitenkin kriittisesti tämän kandidaatin aiheen kannalta. Brutalismo on ikään kuin sateenvarjokäsite monille rinnakkaisille suuntauksille, kuten betonibrutalismille. Tämä erityinen arkkitehtuurisuuntaus kokoa brutalismin kentästä ne rakennukset ja rakenteet, joissa on käytetty käsittelemätöntä betonia myös julkisivuissa. Tämän kandidaatin esittelemä Säkylän varuskunta on nimenomaan brutalismia, sillä sen julkisivut eivät pelkästään ole betonibrutalismille tyypillistä raakaa betonia ja siksi on olennaista käyttää tässä yhteydessä termiä brutalismi.

2. BRUTALISMIN SYNTY MAAILMALLA JA SUOMESSA

Iso-Britannia on brutalismin alkuperäinen kotimaa. Tyyliuuntauus syntyi yhteiskunnan myllerryksestä ja kuvastaa ajalleen ominaista käsitystä ympäristöstä ja sosiaalisista sekä taloudellisista oloista. Britanniaan rakennettiin 1950 – 1970-luvuilla monia brutalistisia rakennuksia ja useat niistä saivat jo heti kättelyssä tylyn vastaanoton. Tyyliuuntauksesta tuli kuitenkin nopeasti kansainvälinen ilmiö. (Rauske 2016, 103 – 105.)

2.1. Brutalismin maailmalla

Brutalismin on modernistisen arkkitehtuurin suuntaus, joka kehittyi 1950-luvulla reaktiona hillitylle modernismille ja oli arkkitehtuurin vastaus toisen maailmansodan jälkeiseen kansalliseen kehitykseen (Rauske, 2016, 104). Betonin kaltainen aine tunnettiin kuitenkin jo ennen ajanlaskun alkua ja sitä kutsuttiin Antiikin Roomassa nimellä *opus caementicium*. Kuuluisimpia esimerkkejä on Pantheonin betonikupoli. (Rauske 2016, 98.) Le Corbusier (1887 – 1965) käytti monissa töissään materiaalina betonia ja pilari-palkki tai pilari-laatta -rakenteita. Yksi hänen tunnetuimpia rakennuksiaan on Marseillessa sijaitseva megastruktuurin kaltainen asuinkerrostalo Unité d'Habitation (1947 – 1952). Le Corbusier'n arkkitehtuuria pidetäänkin brutalismin innoittajana. Englannissa brutalismia ei koettu tyyliuuntauksena, vaan utopistiselle sosialismille läheisenä eettisenä asenteena, jolla haluttiin taistella hillittyä modernismia vastaan. Alison (1928 – 1993) ja Peter (1923 – 2003) Smithson kyseenalaistivat ensimmäisinä modernismin arkkitehtuurissa ja suunnittelussa, sekä esittelivät brutalismin eettisenä näkemyksenä maailmalle (ArchDaily 2018). He kuuluivat modernin arkkitehtuurin järjestöstä CIAM:sta erkaantuneeseen Team 10:een ja korostivat arkkitehtien yhteiskunnallista vastuuta sekä halusivat tavoittaa arkkitehtuurin heroisen hengen Le Corbusier'n tavoin. Päämäärä oli muuttunut klassisesta kauneudesta rujoon ja karuun runouteen, *rough poetry*. (Rauske, 2016, 103 – 104).

Suomessa Jouko Tolvanen määritteli brutalismin (1967) Le Corbusierin betoniarkkitehtuurin jatkoksi ja uudistumiseksi viitaten Reyner Banhamin (1922 – 1988) teokseen *The New Brutalism: Ethic or Aesthetic?* (1966). Banhamin teos oli ensimmäinen yleiskatsaus tyyliuuntauksesta ja totesi siinä brutalismin epäonnistuneen alkuperäisessä "toisenlaisen arkkitehtuurin" luomisessa, sillä brutalismin eettinen asenne oli hänen mukaansa väistynyt esteettisten painotusten tieltä (Vesikansa, 2018, 72). Tunnuksomaista suuntaukselle olivat kulmikkaat ja rakenteelliset muodot, karkeat ja viimeistelemättömät pinnat, rappaamattomien tiiliseinien huolittelematon ulkonäkö sekä ulokkeet ja suurikokoinen mittakaava. (Rauske, 2016, 97 – 98.)

Brutalismia käytettiin Iso-Britanniassa erityisesti asunnontuotannon megastruktuureihin, yliopistoihin, kirkkoihin ja kulttuuri- sekä hallintokeskuksiin. Le Corbusier'n Unité d'Habitationin seuraajiin kuului

muun muuassa Jack Lynn ja Ivor Smithin suunnittelema asuntokompleksi Park Hill (1957 – 1961), jonka korkealle sijoitetuista silloista sekä kaduista, streets-in-the-sky, tuli brutalismin keskeinen aihe. Britanniaa brutalismi levisi muualle Eurooppaan, Yhdysvaltoihin ja Kanadaan. Eurooppalaisina esimerkkeinä voidaan nähdä Ranskan Neversin Paul Virilion ja Claude Parentin suunnittelema Sainte Bernadette du Banlayn kirkko (1966) ja Saksan Nevigesiin rakennettu Gottfried Böhm'n jäävuoren kaltainen pyhiinvaelluskirkko (1968). Brutalismin valtasi tehokkaasti alaa myös Euroopan sosialistimaissa. Yhdysvalloissa brutalismi näkyi erityisesti yliopisto- ja kampusalueilla, joista tunnetuimpia on Paul Rudolphin Yalen yliopiston arkkitehtuurikoulu (1958). (Rauske, 2016, 104 – 105.)

1. Le Corbusier'n asuinkerrostalo Unité d'Habitation (1947 – 1952)

2.2. Betonirakentamisen varhaisvaiheet Suomessa

Betonin käytön rakennusmateriaalina Suomessa voidaan katsoa alkaneen jo 1800-luvulla. Ensimmäinen maininta portland-sementin käytöstä onkin 1856 (Rauske, 2016, 98). Saimaan kanavan rakenteissa käytettiin betonia kuitenkin jo hieman ennen tätä. Laajamittaisesti betoni otettiin käyttöön ensimmäiseksi tie- ja vesirakentamisessa. Talojen rakennusmateriaalina teräsbetoni yleistyi vuosina 1892 – 1900. Sen käyttö lisääntyi materiaalin paloturvallisuuden sekä kovan puristus- ja vetolujuuden ansiosta. Rakenne mahdollisti myös suurien jännevälien sekä raskaiden nosturien käytön, minkä johdosta betoni tuli suosituksi konepajojen rakennusmateriaaliksi. Hyvä esimerkki on vuonna 1916 valmistunut arkkitehti Sune Maconin suunnittelema Hietalahden telakan konepaja. (Putkonen 1989, 8 – 18.)

1930-luku tunnetaan laajasti funktionalistisesta rakennustaiteesta ja suomalaisen arkkitehtuurin kehittämisestä vapaampaan suuntaan. Rakennusteknisesti ajanjaksoa ei voi kuitenkaan pitää kovin innovatiivisena. 1920-luvulla alkanut betoniarkkitehtuurin pioneeriaika ja funktionalismin kehitys hidastuivat lama-ajan takia. (Suhonen 1989, 20.) Taloudellinen niukkuus pakotti pelkistämiseen arkkitehtuurissa, mutta toisaalta askeettisuudesta tuli myös arkkitehtuurin ihanne (Helander et al. 1987, 19). Funktionalismin syntymisen mahdollisti betonin muokattavuus sekä pilarijärjestelmät. Funktionalismi näkyi tyyli-suuntana erityisesti sairaala- ja urheilurakennuksissa. Puhtaina esimerkkeinä ajan arkkitehtuurin hengestä ovat Alvar Aallon Paimion parantola (1933) ja Yrjö Lindgrenin sekä Toivo Jäntin suunnittelema Helsingin Olympiastadion (1938). Erityisesti Aallon töissä näkyivät funktionalismin perusajatuksat: sisätilan valoisuus, ulokeparvekkeet, nauhaikkunat ja vapaamuotoiset detaljit. (Suhonen 1989, 20 – 22.)

Talvisota (1939 – 1940) ja jatkosota (1941 – 1944) katkaisivat arkkitehtuurin kehityksen Suomessa. Maa joutui eristykseen kansainvälisestä kehityksestä ja kärsi niukoista resursseista niin rakentamisen, teollisuuden kuin elintarvikkeidenkin osalta. Resurssien vähyys ja vaikea turvallisuustilanne pakottivat kehittämään teknisiä innovaatioita. Sodan seurauksena myös betoniteknologia kehittyi voimakkaasti. (Niskanen 1989, 28.) Betonista saatiin kehittelyn avulla lujempaa ja sitä opittiin käyttämään luovemmin. Myös sotien jälkeisellä jälleenrakennuskaudella rakennusteknologia

ja arkkitehtuuri kehittyivät, kun betonille keksittiin puusta korvikkeita. Materiaalin saatavuus ohjasi arkkitehtuurin suuntaa. 1950-luvulla Suomi teollistui ja kaupungistui. Arkkitehtuurin kannalta tämä oli hedelmällistä aikaa ja synnytti voimakkaan rakentamisen aallon, kun tyydyttävänä oli akuutti asuntopula, teollisuuden ja liike-elämän uudet rakennukset, kirkot ja koulut. (Niskanen 1989, 30) Nopean asuntotarpeen tyydyttämiseksi paneuduttiin sosiaalistaloudellisiin ongelmiin, ja ratkaisuksi löydettiin lähiöiden, kuten Espoon Tapiolan (kuva 2) rakentaminen, standardisointi sekä elementtitekniikan käyttö rakentamisessa (Niskanen 1989, 32 – 38). Arkkitehtuuri kehittyi teknisten muutosten lisäksi myös esteettisesti, sillä rakennusten julkisivut muuttuivat funktionalismin valkeista pinnoista puhtaiksi ja käsittelemättömiksi betonipinnoiksi (Niskanen 1989, 40). Tätä voidaan pitää visuaalisesti selvimpänä alkutötyäyksenä brutalismin ja raa'an betonin aikakaudelle.

2. Tapiolan Keskusallas, Keskustorni ja Tapiontori

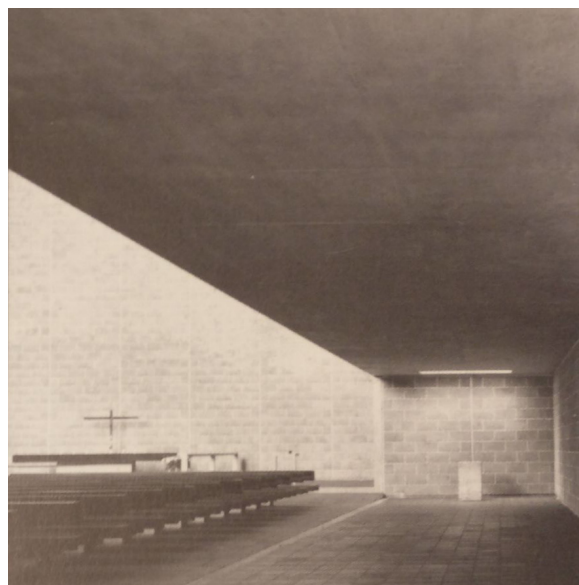
2.3. Brutalismismi Suomessa

1960 – 1970-luvut olivat muutoksen vuosikymmeniä ja erittäin merkittävää aikaa betonirakentamisen historiassa. Yhteiskunnallinen muutosprosessi ja muuttoliike maaseudulta kaupunkeihin olivat lähtökohtana asuntotuotannon voimakkaalle kasvulle. (Norri 1989, 48.) Suuri asuntotarve ja elementtiteollisuus kiihdyttivät rakentamista, mutta se tehtiin latuun katsomatta. Haluttiin määrällisesti paljon, mutta edullisesti, mikä johti ympäristön alhaiseen laatutasoon. (Tietoa betonista 2018.) Uusien elementtirakennusten ja liikenneväylien tieltä purettiin pois paljon vanhoja puutaloalueita (Lahti, 2016, 15). Ihmiset eivät olleet tyytyväisiä puutaajamien häviämiseen ja uuteen harmaaseen sekä laatikkomaiseen rakentamiseen. Tarkka pysäköintialueiden rytmittävä ruutukaava sekä elementtirakennukset muodostivat uuden asuin ympäristön. Betoni leimautui julkisessa keskustelussa hyvin negatiivisesti. (Holmila 2016, 62.) Se oli kuitenkin arkkitehtien suosiossa muunneltavuutensa ansiosta, jolloin saatiin käytettyä koko betonin potentiaali vapaan muotokielen luomiseen. Elementteinä käytettynä betoni oli helposti käsiteltävä materiaali, joka voitiin valaa muualla ja tuoda paikalle valmiina rakenneosina. (Norri 1989, 52.) Erityisesti puhtaaksivaletusta betonista tuli ilmaisukeino, jota arkkitehdit käyttivät vastaamaan ajan henkeä. Brutalismista muodostui näin kansainvälisesti väritynyt ja radikaali arkkitehtuurin suuntaus, joka koettiin osin myös hyvin elitistisenä. (Norri 1989, 62.) Brutalismien henkeen kuului rohkea rationaalisuus ja selkeä rakenteellinen linja, joita esimerkiksi Viljo Revell sekä Aarno Ruusuvuori noudattivat töissään kuten Vatialan siunauskappelissa (kuva 3) (Revell 1960) ja Tapiolan kirkossa (kuva 4) (Ruusuvuori 1965). (Helander et al. 1987, 28.) Revell nähtiinkin Suomen brutalismien profeettana, joka vakiinnutti asemansa jo 1950-luvulla. (Rauske 2016, 108.)

Vallitseva brutalismien suuntaus näkyi erityisesti ajan nuorilla arkkitehteilla, jotka saivat vaikutteita toisiltaan. Arkkitehti Osmo Lappo toteaaakin Rakennustaiteen seuran haastattelussa: ”Mutta mä näkisin kyllä, että -- Ruusuvuori, Pekka Pitkänen ja minä, niin ehkä yritettiin vähän niin kun samoihin aikoihin samoja asioita.” (Lappo 2001.)

3. Vatialan siunauskappeli (Revell 1960)

4. Tapiolan kirkko (Ruusuvuori 1965)

5. Lauri Silvennoisen Saton Tornitalo Pihlajamäessä (1959 - 1965)

3. SÄKYLÄN VARUSKUNTA

Tämä luku käsittelee Säkylän varuskuntaa ja erityisesti sen kolmea keskusrakennusta osana suomalaista brutalismia ja muita korpivaruskuntia. Nämä rakennukset ovat Säkylän varuskunnan muonituskeskus, urheilutalo ja sotilaskoti, jotka suunnitteli pääosin arkkitehti Osmo Lappo (s. 1927).

Säkylän varuskunta sijaitsee Huovintrinteellä Säkylän kunnassa Satakunnan eteläosassa noin 5 km Säkylän keskustasta. Varuskunnassa toimii Porin prikaatin Säkylän toimipiste, jonka vahvuus on 2500 varusmiestä. Säkylän varuskunta edustaa oman aikansa raakaa modernia ja edistyksellistä kasarmiarkkitehtuuria omaperäisellä leimallaan ja on yksi Suomen valtakunnallisesti merkittävistä rakennetuista kulttuuriympäristöistä. (Uusi-Seppä 2015, 28.) Huovintrinteen kasarmialueeseen kuuluu Porin prikaatin esikunta, muonituskeskus, urheilutalo, sotilaskoti, kasarmirakennukset majoitukseen, puolustusvoimien vaatetuskorjaamon Säkylän tuotantolaitos ja Puolustushallinnon Rakennuslaitoksen paikallistoimisto. Koko varuskunta-alueeseen kuuluu lisäksi laaja ja maisemaan sopeutettu Huovintrinteen asuinalue, harjoitusalue ja taisteluampuma-alue. (RKY 2009.)

3.1. Suunnittelu ja rakentaminen

Säkylän varuskunnan rakentamisen taustalla oli 1950-luvulla toteutettu puolustusvoimien organisaatorakenteen uudistus, joka tähtäsi aselajien jakamiseen alueellisiin hallintoyksiköihin. Sen seurauksena alettiin rakentaa kaupunkien ulkopuolille sijoitettuja varuskunta-alueita, korpivaruskuntia. Ne suunniteltiin toimimaan itsenäisinä, ja niistä muodostui monipuolisia asumisen ja toiminnan keskuksia. Varuskunta-alueet koostuivat varusmiesten majoituskasarmeista, henkilökunnan asunnoista sekä yhteistiloista niin työ- kuin vapaa-aikaa varten. Pääosin suunnittelusta vastasivat puolustusministeriön rakennustoimiston arkkitehdit ja insinöörit, mutta rakennuksia suunnittelivat yksityiset arkkitehti- ja insinööritoimistot (Mäkinen 2017, 263). Uusia varuskuntia perustettiin muun muassa Säkylän Huovintrinteelle, Kajaanin Hoikankankaalle, Sodankylään, Mikkelin Karkialammelle ja Kouvolan Vekaranjärvelle (Kulttuuriympäristömme 2014). Korpivaruskunnat muodostavat helposti tunnistettavan ja tärkeän kehitysvaiheen suomalaisen sotilasarkkitehtuurin historiassa.

Turussa toimivalle Porin prikaatille päätettiin 1950-luvun alussa rakentaa uusi varuskunta-alue. Säkylän kunta voitti kilpailun varuskunnan sijoituksesta, koska maasto ja alue soveltuivat hyvin koulutustarkoituksiin. Lisäksi Säkylän kunnalliset palvelut olivat lähellä ja kunta osallistui myös maa-alueiden hankintaan. Rakennustyöt aloitettiin Huovintrinteellä marraskuussa 1959. Keskusrakennusten suunnittelu- ja rakennustyö kesti kahdeksan vuotta. (RKY 2009.) Tavallista pidempi rakennusaika johtui siitä, että työ tehtiin valtion työllisyystöinä 1960-luvun työttömyyden helpottamiseksi. Tämä oli hyvin tavallista korpivaruskuntia rakennettaessa. Työvoimana käytettiin siis esimerkiksi lähialueiden maanviljelijöitä ja työttömiä. Tämä taas johti siihen, että rakennustyötä voitiin tehdä lähinnä talvikausina. Vasta vuodesta 1963 työtä jatkettiin keskeytyksettä ja tänä aikana valmistuivatkin kymmenen ensimmäistä

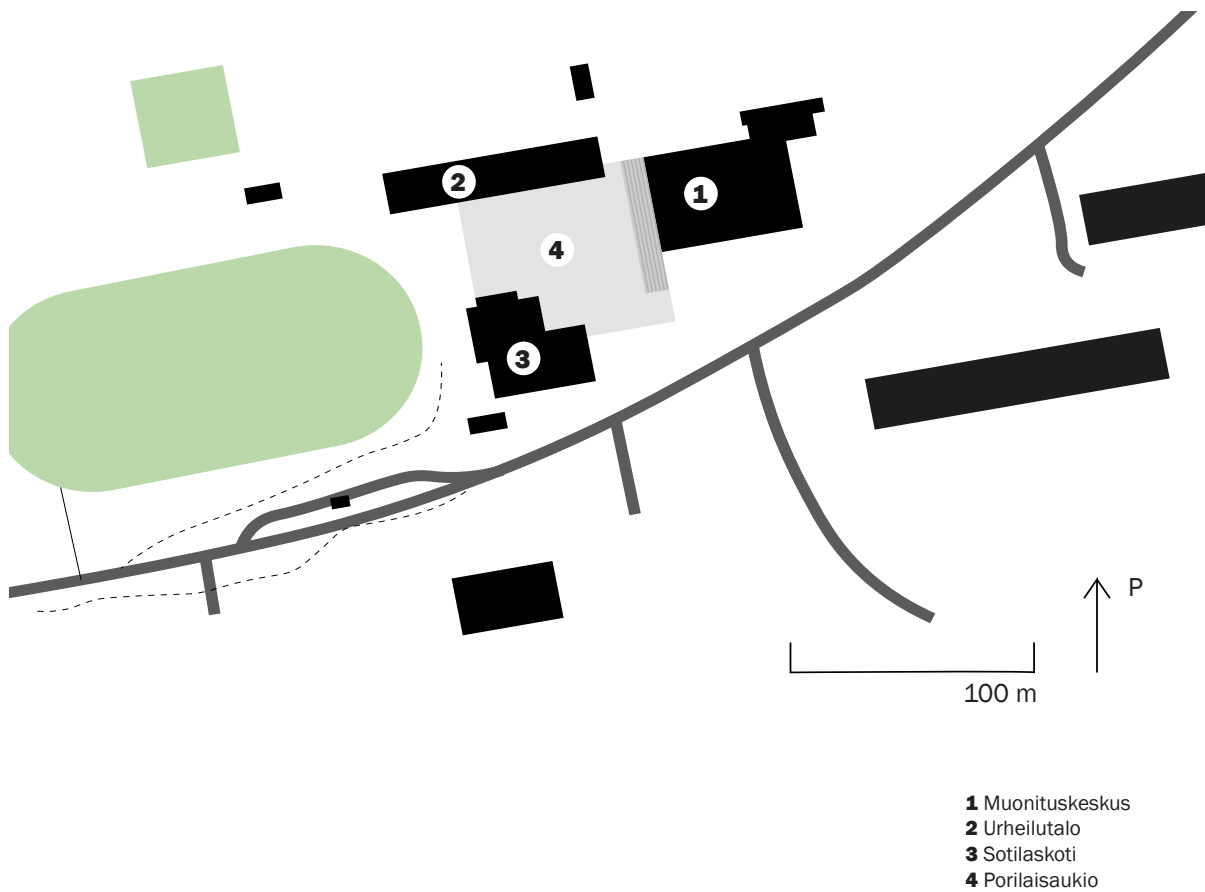
varuskuntarakennusta. (Muhonen 2013, 7.) Elokuussa 1963 Porin prikaatin II pataljoona siirtyi Turusta Heikkilän kasarmeilta uusiin tiloihin. Vasta kolmen vuoden kuluttua tästä koko prikaati oli muuttanut Huovintrinteelle. (RKY 2009.)

Säkylän varuskunta-alue on maastoltaan mäntyvaltaista kuivaa kangasmetsää ja hiekkaharjua (RKY 2009.). Kuva 7 esittää Säkylän varuskunnan asemapiirrosta, josta näkee, kuinka Huovintrinteen asuinkasarmit muodostavat hammastetun rivin, jonka jatkeelle keskusrakennukset on sijoitettu urheilukenttää kohti laskevaan rinteeseen.

Suunnittelu- ja rakennustyötä valvoi sekä koordinoi puolustuministeriön rakennusosaston päällikkö, eversti ja arkkitehti Vilho Noko. Säkylän vastaava työmaapäällikkö oli Viljami Suikkanen, joka toimi myös Veikko Vikmanin kanssa rakennusmestarina työmaalla. (Muhonen 2013, 6) Varuskunta-alueen asemakaavan laati puolustusministeriön arkkitehti Pentti Viljanen. Vaikka puolustusministeriö oli vastuussa suunnittelun pääsuunnasta, yksityiset arkkitehtitoimistot suunnittelivat rakennukset. Arkkitehti Osmo Lappo oli vastuussa varuskunnan keskusrakennusten suunnittelusta. (RKY 2009.) Työhön ovat myös eri vaiheissa osallistuneet arkkitehdit Erkki Kairamo, Eeva (Tintti) Rantanen sekä arkkityliopp. Juhani Westerholm. Jaakko Rantasen osuus suunnittelutyössä on ollut kuitenkin merkittävin. Pekka Rajala on suunnitellut varuskunta-alueen kasarmirakennukset. Reino Lammin-Soila, Jorma Pankakoski, Mikko Heliövaara ja Pentti Ahola suunnittelivat henkilökunnan asuinrakennuksia kasarmialueen ulkopuolelle (Lappo 2001.). Arkkitehdit Jaakko Rantanen, Martti Tiula ja Haro Helpinen sekä arkkityliopp. Jussi Suomala kuuluivat suunnittelua hoitavaan työryhmään Lapon lisäksi. Sotilaskodin sisustuksen on suunnitellut sisustusarkkitehti Markku Tiilikka. (Arkkitehti, 1968, 40.)

6. Valtavan ruokalarakennuksen pohjakerros rakenteilla vuonna 1962

7. Säkylän varuskunta-alueen asemapiirros

3.2. Muoto, materiaali ja sijoittuminen

Säkylän varuskunnan keskusrakennuksia voidaan kuvailla raa'an rationaaliseksi, mutta verrattain leikkimieliseksi brutalismiksi, mikä oli Lapon suunnitelmille hyvin tyypillistä. Säkylän varuskuntakeskus on arkkitehtonisilta ominaisuuksiltaan lähes identtinen Kajaanin Hoikankankaan varuskuntakeskuksen kanssa, joka on myös Lapon suunnittelema. Hän työsti Huovinrinteen ja Hoikankankaan varuskuntakeskuksia samaan aikaan käyttäen samoja rakenne- ja pohjaratkaisuja. Varuskuntien asemakaavojen eroavaisuuksista huolimatta keskusrakennukset ovat täysin identtisiä, peilikuvaksi käännettyä sotilaskotirakennusta ja julkisivujen värimaailmaa lukuun ottamatta. Tällainen standardisointi oli yleistä muissakin korpivaruskunnissa, kuten esimerkiksi Pekka Rajalan suunnittelemissa miehistökasarmeissa, jotka ovat keskenään lähes samanlaisia riippumatta mihin varuskuntaan ne kuuluvat. (Arkkitehti 1968, 40.) Hyvin samankaltainen kahden edellisen varuskunnan kanssa, mutta mittakaavaltaan suurempi ja moninaisempi kompleksi on myöhemmin valmistunut Lapon suunnittelema Vekaranjärven varuskuntakeskus Valkealassa (1966 – 1974) (RKY 2009.). Kajaanin ja Säkylän varuskuntien yhtäläisyyksien takia kandidatyössä on käytetty valokuvia sekä Säkylästä, että Kajaanista.

Säkylän varuskunnan keskusrakennukset: muonituskeskus, urheilutalo ja sotilaskoti rajaavat välilleen keskusaukion, ”Porilaisaukion”. Kaikissa rakennuksissa henkilökunnan ja varusmiesten sisäänkäynnit avautuvat aukiolle ja huoltoliikenne toimii rakennusten ulkoreunoilta, mikä on tyypillistä sotilasrakentamiselle. (RKY 2009.) Varuskunnan pääportti on aivan Porilaisaukion vieressä ja luo näin aukiolle aseman puolijulkisena yhdistävänä tilana siviilimaailman ja varuskuntaelämän välillä.

Muonituskeskus, sotilaskoti ja urheilutalo luovat koruttomalla muotokielellään ja massiivisella koollaan arvokkaan, mutta askeettisen arkkitehtonisen kokonaisuuden. Rakennusten sijoittelu aukion ympärille luo vahvan jännitteen niiden välille. Rakennusten aukoitusta aukiolle päin on vähäistä, mikä syventää entisestään sisäänpäin kääntyneisyyden tunnelmaa. (Arkkitehti, 1968, 40.) Harvat ikkunat sijaitsevat korkealla, esimerkiksi muonituskeskuksessa aivan katon rajassa, eivätkä avaa näkymiä ulos aukiolle tai aukiolta sisään. Kuitenkin sekä urheilutalon, että sotilaskodin pohjois- ja länsisivuilla on runsaasti ikkunapintaa. Tässäkin arkkitehtuuri

henkii porttien sisäpuolella eristyneisyyttä ja valtaa, mutta ulkopuolelle avoimuutta. Laajojen ikkunapintojen käyttö Säkylän varuskunnassa on selkeä erikoispiirre sen arkkitehtuurissa, sillä tällainen lasin käyttö oli tyylejä jakava tekijä brutalismissa. Eron huomaa vertaamalla esimerkiksi muonituskeskuksen vähäistä aukoitusta sotilaskodin koko seinän mittaiseen ikkunapintaan.

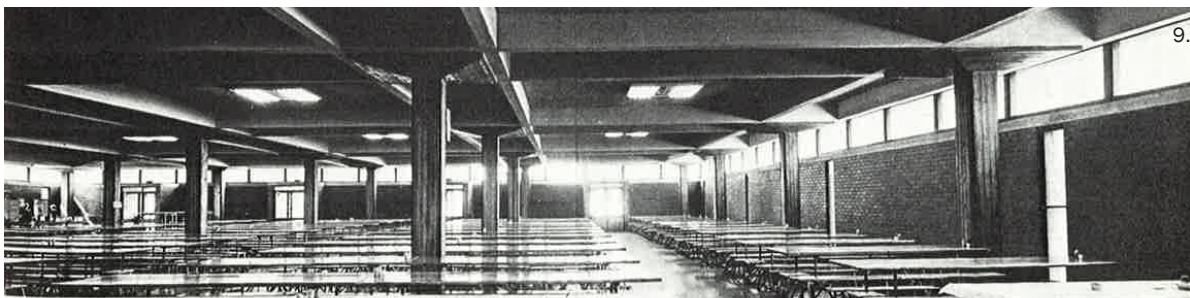
Säkylän varuskunta eroaa suomalaisesta brutalismista aukoituksen lisäksi julkisivujen värimaailmavalinnoiltaan. Kuten luvussa 1.3 todettiin, arkkitehdit suosivat töissään puhdaspintaista betonia. Näin myös Lappo, jonka töille on tyypillistä viimeistelemätön puumuottipintainen betoni ja paikallavalu, mikä näkyy monissa hänen rakennuksissaan, kuten Kulosaaren kansakoulussa, Leppävaaran uimahallissa ja Säkylän varuskunnan sisätiloissa. Puolustusvoimat halusi Kajaanin julkisivuiltaan punatiilisen varuskunnan vastapainoksi valkoisen varuskunnan ja Säkylän rakennukset saivatkin valkoiset kalkkihiekkatiiliset julkisivut puolustusministeriön vaatimusten mukaan.

8. Urheilutaloa reunustava käytävä Säkylässä

Tyypillisesti 1950 – 1960-luvuilla rakentamisessa ja asuntotuotannossa suosittiin elementtejä. Tästä poiketen Säkylän varuskunnan keskusrakennukset toteutettiin kuitenkin paikallavaluna. Lappo perustelee (2001) rakennusvalintoja puolustusvoimien tiukalla budjettiraamilla, sillä puolustusministeriön rakennuttamien tilojen lähtökohtana oli tyypillisesti taloudellinen toteuttamistapa. Huolimatta keskusrakennusten poikkeuksellisesta julkisivumateriaalivalinnasta ne henkivät vahvasti karskilla muotokielellään oman aikansa arkkitehtuuria. Hän toteaa myös ottaneensa entisiltä työnantajiltaan Viljo Revelliltä ja Heikki Sireniltä vaikutteita yksinkertaisesta ja selväpiirteisestä suunnittelusta ja käyttäneensä näitä hyväkseen suunnitellessaan sekä Säkylän, että Kajaanin varuskuntien keskusrakennuksia. Paikallavalu valittiin rakennustavaksi myös sen helpon toteutettavuuden takia, koska työllisyytyönä tehdyissä rakennuksissa työvoima oli usein paikallista ja ammatillisesti harjaantumaton. Lappo pitää paikallisuutta tärkeänä aspektina korpivaruskuntien rakentamisessa. Suunnittelu lähti paikallisista edellytyksistä: työvoimasta, materiaaleista, ammattitaidosta ja ympäristöstä. Lapon varuskunnat muodostuivatkin arkkitehtuuriltaan yksilöllisiksi luonnonolosuhteiden ja yleisten rakennusten arkkitehtuurin johdosta (Kulttuuriympäristömme 2014.).

Varuskuntarakennusten julkisivut ovat valkoista kalkkihiekkatiiltä ja keskenään hyvin samanlaiset. Rakennuksia yhdistäviä tekijöitä värityksen lisäksi ovat pilari-palkki-rakenne, ruudukkojen käyttö tilan luomisessa ja brutalismille tyypillinen raskaan ja keveän massoitellun sekoitus. Toisaalta yhtenäinen julkisivuväritys korostaa keskusrakennusten erityisiä arkkitehtonisia piirteitä ja rakenneratkaisuja, jotka tekevät jokaisesta yksilöllisen. Keskusrakennusten sisämateriaalit ovat hyvin karskeja ja luovat sisätiloihin kovaa ja jopa kylmää tunnelmaa. Katot ovat yleensä puhtaaksi valettua maalaamatonta betonia tai puurimoitusta. Lattiat ovat keraamista laattaa tai mosaiikkibetonia. Ikkunat sekä ovet ovat tummaksi kuullotettuja ja yleisestikin tiloissa on käytetty mahdollisimman vähän maalattuja pintoja. (Arkkitehti 1968, 40.)

3.3. Muonituskeskus

Muonituskeskus eli varuskunnan miehistöruokala, tuttavallisemmin ”Muke”, sijoittuu Porilaisaukion itäiselle reunalle. (ks. kuva 7) Ruokailusaliin saavutaan järjestäytymisaukiolta massiivisia portaita pitkin neljän ulko-oviparin kautta, joita koristavat lennokkaat, mutta jykävät lipat. Ruokasaliin mahtuu kerrallaan 1120 varusmiestä. Seuraava tila huonesarjassa on kauimpana oleva keittiö. Kerrosta alempana on tavarain vastaanotto- ja säilytystilat. Kokonaan maanalainen alin kerros suunniteltiin peruna- ja juurikaskellariksi. Rakennuksia yhdistävä kantava teema, katoissa selkeästi esiintyvä palkkiruudukko, näkyy muonituskeskuksessa 8.40 x 8.40 m ruudukkokonstruktiona, joka muodostuu teräsbetonisesta palkki- ja laattarakenteesta (kuva 9). Rakenne mahdollistaa tilan avaruuden ja hallimaisuuden. Ruokasalin lämmitys tapahtuu lämpimän ilman avulla, joka kulkeutuu saliin palkkiruudukon keskelle sijoitetuista ilmanvaihtosäleiköistä. (Arkkittehti 1968, 40.)

Rakenteelliset ratkaisut tukevat tehokkaasti muonituskeskuksen askeettista ulkomuotoa. Ruokala on nostettu aukion tasosta ikään kuin jalustalle. Koko rakennuksen levyiset portaat johtavat sisäänkäynnille ja erottavat samalla portailla seisovat johtajat aukiolla olevista joukoista. Massiivista muonituskeskusta katsoessa voi lähes tuntea miten varusmiesten seisossa suoraviivaisissa jonoissa hikipisarar valuvat pitkin otsaa auringonsäteiden heijastuessa vitivalkoisista kalkkihiekkatiilistä. Muonituskeskuksen aukion puoleiset pienet ikkunat on sijoitettu hyvin ylös, lähes katon rajaan. Pilari-palkki-rakenne mahdollistaa julkisivujen yksinkertaisuuden ja korostaa monoliittisuutta. Lisäksi salin yksiaineisuus ja lähes täydellinen ikkunattomuus korostavat sen kuutiomaisuutta. Tila on suunniteltu toiminnalle. Sisään – syömään – ulos.

Muonituskeskuksen, kuten muidenkin keskusrakennusten, sotilaallinen tarkoitus ja mittakaavaltaan suuri massa nousevat hyvin esille avoimessa maisemassa. Suurin tekijä tämän mielikuvan luomisessa on ollut betoni sekä sen mahdollistamat muodot, huolimatta materiaaliipäällysteistä ja värityksestä. Lapon suunnittelussa vahvana teemana nousevat horisontaaliset linjat antavat rakennuksille lennokkuutta loivassa maastossa. Korkeat männyt tasapainottavat linjojen yksisuuntaisuutta ja kiinnittävät rakennukset maankamaraan, kuten myös urheilutalosta eteenpäin työntyvä porrastorni. (Tallqvist 1986, 70.)

3.4. Urheilutalo

Urheilutalo toimii varuspalvelustaan suorittavien ja varuskunnan henkilökunnan kuntoilu- ja vapaa-ajan tilana. Urheilutalon palveluita saavat käyttää myös ulkopuoliset siviilihenkilöt kuntien kanssa tehdyn erityisluvan mukaisesti. Rakennus koostuu kolmesta kerroksesta, joista ylimmässä on kaksi toisiinsa yhdistettävää liikuntasalia, molemmat kooltaan 18 x 30 m. Tällä hetkellä toista näistä käytetään kuntosalina ja toista peli- ja liikuntasalina. Ensimmäiseen kerrokseen on sijoitettu uimahalli, sauna ja peseytymistilat sekä pukuhuoneet miehille ja naisille. Tähän kerrokseen on sijoitettu myös urheilutalon pääsisäänkäynti. Kellarikerros toimii varusvarastona. Uima-allas on kooltaan 10 x 25 m ja sen vieressä on erillinen 200 hengen katsomo. Lisäksi hallissa on hyppytorni, jossa on yhden ja kolmen metrin korkeudella olevat ponnahduslaudat ja hyppytaso viidessä metrissä. (Arkkittehti 1968, 40)

Rakenteellisesti urheilutalossa on käytetty samanlaisia ratkaisuja, kuin muonituskeskuksessa. 10 m välein sijoitetut teräsbetonipilarit kannattelevat ulkoseiniä, jotka vuorostaan tukevat salitilat kattavia teräsbetonipalkkeja. Tätä yhtenäistä pilarijärjestelmää jäykistävät rakennuksen pohjoissivulla sijaitsevat kookkaat tornit. Näihin on sijoitettu rakennuksen kannalta tärkeitä toimintoja, kuten uimahallin valvomo, telinevarastot, ilmastointikonehuoneet, kahden kerroksen korkuiset telttakuivaamot ja porrashuoneet. Pääasiallisena materiaaliapalettina Lappo on käyttänyt maalaamattomia eri tekstuurisia betonipintoja ja ruostumatonta terästä. Salien katot on jätetty ajan tyyliin sopivaksi raaaksi ja käsittelemättömäksi. Esteettisyyden lisäksi pinnoissa vältettiin korroosioalttiin sisäilmaston vuoksi jatkuvaa huoltoa vaativia ja helposti vahingoittuvia materiaaleja. Seinät on vuorattu yläosastaan puurimoituksella, jonka taakse on sijoitettu ääntä vaimentavaa mineraalivillaa sekä ilmanvaihtokanavat. (Arkkittehti 1968, 40.)

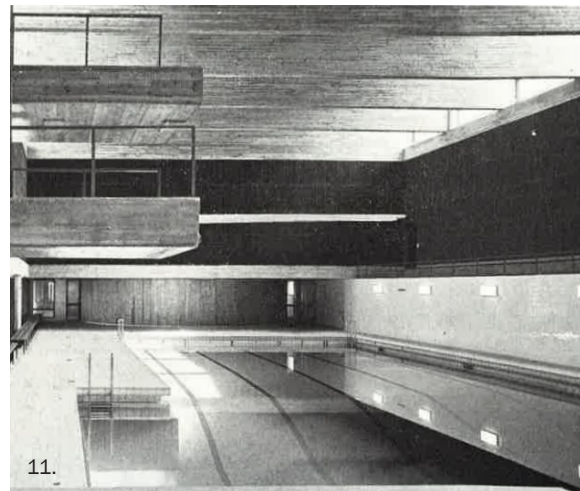
10.

9. Yleiskuva ruokailusalista muonituskeskuksesta Kajaanin varuskunnasta. Kuvassa näkyy katon palkkiruudukko

10. Urheilutalon seinää Säkössä

11. Yleiskuva Säkössä varuskunnan uimahallista

12. Sisäkuva sotilaskodista Säkylästä. Miehistösali jää vasemmalle

13. Sotilaskodin miehistösali

14. Säkylän sotilaskoti ulkoapäin urheilutalolta katsottuna

3.5. Sotilaskoti

Sotilaskoti, tuttavallisemmin ”Sotku”, sijaitsee Porilaisaukion läntisellä reunalla ja toimii linkkinä ulkomaailman ja varusmiesten välillä. Se on suunniteltu henkilökunnan ja varusmiesten vapaa-ajan viettoa varten. Rakennuksessa on käytetty tehokkaasti mittakaavan ja materiaalien vaihtelua, mutta se on tunnelmaltaan huomattavasti intiimimpi, kuin esimerkiksi luvussa 2.3. käsitelty muonituskeskus. Sotilaskodin kaksi sisäänkäyntiä, toinen porttien ulkopuolelle ja toinen kasarmialueelle, yhdistävät ulkomaailman ja varuskuntaelämän konkreettisesti tuomalla arjen lähemmäs varusmiehiä ja heidät lähemmäs omaisiaan. Lähestyessä sotilaskotia keskusaukiolta varuskunnan porttien sisäpuolelta katse kiinnittyy nopeasti dynaamiseen, mutta melko matalalla olevaan katokseen. Se kuljettaa kävelijän määrätietoisesti kohti sisäänkäyntiä, jonka jälkeen avautuu näky suureen miehistösaliin. Se on sotilaskodin päätila, johon mahtuu 500 varusmiestä tilan ollessa kahvilakäytössä ja 900 henkeä juhlatilaisuuksissa. Miehistösalin suurta tilaa on pyritty pienentämään ja jäsentämään jakamalla se erikokoisiin huoneisiin sekä laskemalla salin keskitason lattiaa. Madalluksen pääasiallisena motiivina on kuitenkin näkyvyyden parantaminen näyttämönä toimivaan salin osaan. Keskilattia voi toimia myös tanssilattiana tai areenanäyttämönä. Miehistösalin keskiosan rakenteena toimii 4.20 x 4.20 m teräsbetoninen arinapalkisto, joka jatkuu yksisuuntaisena salin sivuosissa. (Arkkitehti 1971, 42.) Miehistösali on hyvin valoisa, sillä rakennuksen alimman kerroksen seinät ovat lasia kolmeen ilmansuuntaan: länteen, pohjoiseen ja itään. Rungas lasin käyttö massiivisen maalaamattoman betonin ja punertavien metalliyskityiskohtien kanssa korostavat materiaalien kontrastia ja muodostavat mielenkiintoisen tunnelman. Hyvänä esimerkkinä betonin ja lasin leikistä voidaan pitää esimerkiksi Pekka Pitkäsen suunnittelemaa Pyhän Ristin kappelia Turussa (1967). Verrattaessa kappelia Säkylän sotilaskotiin, huomataan, että molemmissa massiivisen betonin ja ikkunoiden rajapinta luo tietynlaisen jännitteen, herkan ja karun, materiaalien välille.

Miehistösalin lisäksi varusmiesten käytössä on pohjakerroksessa sijaitseva pienempi ritiläseinin jaettu pelisali, kioski ja luentosalimainen tila 90 henkilölle. Laskeutuessa alas miehistösalista betoniportaita pitkin pelisali avautuu oikealle. Rakennuksen toisessa kerroksessa on varusmiehille tarkoitettu kirjasto, kerhohuoneita

ja lueskelua varten tarkoitettu parveke. Varsinaisten sotilaskodin tilojen lisäksi rakennukseen kuuluu elokuvaluokka 450 hengelle. Se toimii myös varuskunnan suurimpana luentosalina. Eokuvaluokkaan on erillinen sisäänkäynti ulkoa, mutta myös lasinen käytävä yhdistää luokan ja sotilaskodin toisiinsa. Luokkaan laskeudutaan portaita pitkin, josta puiset penkit ja betoninen yläparvi punaisine yksityiskohtineen aukeavat vasemmalle. (Arkkitehti 1971, 42.)

Rakenteellisesti ja visuaalisesti Kajaanin ja Säkylän rakennuksia on syytä verrata myös Osmo Lapon muihin rakennuksiin. Vuonna 1969 valmistunut Leppävaaran uimahalli on sekoitus sotilaskotia ja urheilutaltoa. Julkisivuiltaan, rakenteellisilta ratkaisuiltaan ja yksityiskohtiltaan se on selkeästi pari sotilaskodille, mutta funktioltaan ja elementeiltaan sen voi rinnastaa Huovinrinteen urheilutaloon. (Merinen 2017.) Uimahallissa on käytetty teräsbetonista ruudukkomaista arinapalkistoa, joka on tuettu ulkoseinäpilarien varaan. Sisämateriaaleiltaan se on kuitenkin Säkylän ja Kajaanin uimahallien tavoin maalaamatonta betonia, terästä, rimoitettu ja äänieristeenä on käytetty mineraalivillaa. Lisäksi erityistehosteina on käytetty muutamissa kohdissa sinivihreää, oranssia ja punaista, elävöittämään muuten hyvin askeettista värimaailmaa. Leppävaarassa on edellisistä poiketen kaksi uima-allasta, mutta ei hyppytornia tai katsomoa, sillä sitä ei suunniteltu kilpailutarkoituksiin. Kuntosali sijoittuu pohjakerrokseen kuten Säkylässä. (Arkkitehti 1971, 42.) Leppävaaran uimahallin vuonna 2015 valmistuneessa peruskorjauksessa uimahalli nykyaikaistettiin, ja sen koko kasvoi lähes kolminkertaiseksi. Korjauksen yhteydessä piha-alueelle tehtiin maauimala. (Projektiutiset 2016.)

4. BETONI MATERIAALINA ARKKITEHTUURISSA

Brutalismiin kuuluu olennaisena osana betonin käyttö rakennusmateriaalina. Aina se ei näy julkisivussa, mutta toimii rakennuksen luurankona sekä lihaksistona. Nykyään betoni on löytänyt oman muotokielensä ja ilmaisutapansa näkyvänä materiaalina oltuaan pitkään piilossa rakenteissa. Sitä on käytetty 1960-luvulta lähtien hyvin eri tyylisten rakennusten suunnittelussa antaen jokaiselle oman leimansa. Huolellisesti suunnitellut yksityiskohdat ja vaihtelevuus ovat lähtökohdat hyvälle ympäristölle. Kuten minkä tahansa materiaalin, myös betonin tulee vastata vanhenemisen haasteisiin. Sen pitää näyttää hyvältä vastavalettuna sekä 50 vuoden kuluttua.

4.1. Tore Tallqvistin tulkinnat brutalismista

Arkkitehtuurin suunta ja ilmaisu voivat näkyä eri tavoin hyvin samankaltaisissakin rakennuksissa, vaikka rakentamisessa olisikin käytetty samoja materiaaleja tai rakennustekniikoita. Aika-, paikka- tai kulttuurikehyksestä huolimatta arkkitehtoninen ilmaisu on vaihdellut riippuen suunnittelutehtävästä ja arkkitehdista. Tämän ilmiön voi osoittaa myös puhuttaessa betonin käytöstä Suomessa vuosina 1960 – 1980. (Tallqvist 1986, 62.)

Professori Tore Tallqvist jaottelee vuonna 1986 julkaistussa artikkelissaan: Draamaa, proosaa ja runoutta – Puhtaaksivalettu betoni suomalaisessa rakennustaiteessa vuosina 1960-1980, brutalismin kolmeen tyyliin: taiteelliseen ja intuitiiviseen draamaan, dominoivaan ja kaikkein yleisimpään proosaan sekä hienostuneeseen ja puritaaniseen, mutta haavoittuvimpaan runouteen. Draamaa edustaa Raili ja Reima Pietilän Dipoli Otaniemessä (1966) sekä Kalevan kirkko Tampereella (1966), hyvä esimerkki runoudesta on Pekka Pitkäsen Pyhän ristin kappeli Turussa (1967) ja Lapon varuskuntarakennukset kuvastavat hyvin betonin proosallista tulkintaa.

Tallqvistin mielestä proosa on keskeinen ja vakaa alusta rakennuskulttuurille. Lapon töistä voi nähdä, miten tämä tyyli vaatii onnistuakseen luontevaa keveyttä, leikkimielisyyttä, dynamiikkaa ja sopivasti kunnianhimoa. Arkkitehtuurin massoittelemista pitää olla balanssissa, mutta ei tylsää. Puhdasoppinen esimerkki proosasta on Vekaranjärven kasarmialue, jonka Lappo suunnitteli Kajaanin ja Säkylän varuskuntien jälkeen, sillä sen julkisivumateriaali on puhtaaksivalettua betonia. Muotokieli on karkeahkoa ja suoraviivaista, kuten edellisissäkin. Muuten kaikkia Lapon varuskuntia voidaan tutkia samanarvoisesti esimerkkeinä proosasta. Laatikkoarkkitehtuurin vaikutelma on poistettu sisäänvedoilla ja ulostyöntyvillä elementeillä. (Tallqvist 1986, 70.) Lapon ehdoton vahvuus arkkitehtuurissa onkin ilmaista pienillä valinnoilla rakennusten toimintoja. Portaita, laskuja ja nostoja käytetään tiloja arvottavina sekä erottavina ratkaisuin. Runsas ikkunoiden käyttö taas kutsuu sisään ja luo avoimen sekä turvallisen tunnelman. Arkkitehtuurilla on luotu vahvaa vallan tunnetta – jokainen tuntee itsensä pieneksi näiden rakennusten, valkoisten pikkujättiläisten lomassa.

Muita tunnettuja prosaistiarkkitehteja ovat Tallqvistin mielestä Kaija ja Heikki Siren, joiden kansainvälisestikin tunnettuja rakennuksia ovat esimerkiksi Otaniemen kappeli (1957) ja Hakaniemen ympyrätalo (1968). Heidän arkkitehtuurissaan näkyy materiaalin kömpelyys taidokkaasti yhdistettynä kulttuuritahtoon. (Tallqvist 1986, 68 – 70.)

15. Raili ja Reima Pietilän Dipolin kattoikkuna (1966) Otaniemessä

4.2. Yhteiskunnallinen keskustelu

Puhtaaksivaleltusta betonista tuli kunniahimoinen arkkitehtoninen ilmaisuväline 1960-luvun alussa, kuten luvussa 1.3. todettiin. Se oli esiintynyt ennen toisarvoisessa roolissa rakennusten tukirankana muiden materiaalien dominoidessa julkisivuja. Uuden ”ruma on kaunista” ajattelutavan myötä siitä tuli kuitenkin vastaus ajan henkeen ja laajasti käytetty arkkitehtuurin ilmaisukeino. Betonin käyttö sekä rakenteissa, että julkisivumateriaalina yleistyi nopeasti, mutta sai myös osakseen kovaa kritiikkiä. 1970-luvun jälkeen betonin käyttö vähentyi etenkin täydennysrakentamisessa muiden materiaalien vallatessa siltä tilaa ja vielä 1980-luvun puolivälissä voitiin sanoa, että betonin valtakausi oli päättynyt. (Tallqvist 1986, 60 – 62.) Uusien tekniikoiden kehittyessä betonin käyttö rakentamisessa on kuitenkin nostanut viime vuosina päätään ja siitä on tullut veden jälkeen maailman käytetyin materiaali. (Pulkkinen 2013, 12.) Betonin vahvuus on sen mahdollistama monimuotoinen estetiikka, ja arkkitehdit ovatkin alkaneet käyttää sitä sekä karskina ja maskuliinisena pintana, että herkemmissä, jopa lyyrisessä ilmaisussa. Se on plastinen, valettava ja kivenomainen materiaali, joka voidaan pintakäsitellä ja värjätä eri tavoin. Erilaisten uusien kuitubetonisovellusten myötä betonista voidaan tehdä hyvin sijoja, jopa pitsimäisiä rakenteita. (Pulkkinen 2013, 15.)

Betonin yleistyessä rakennusmateriaalina on sen luonnonmukaisuudesta ja tuottamista päästöistä herännyt negatiivisävytteistä keskustelua. Suurin ongelma tämän päivän betonirakentamisessa on tiedon puute, sillä betonin koostumus on muuttunut ja nykyään siihen lisätään useita teollisuuden sivutuotteita. Lopputuotteen ympäristö- ja terveysriskejä ei tunneta eikä sen käyttäytymistä osata ennakoida materiaalin vanhetessa tai kostuessa. Nykybetonin vaikutukset sisäilmaan ja ympäristöön voivat olla suuret erityisesti materiaalin elinkaaren loppupäässä. Rakennusteollisuuden lisä- ja seosaineet eivät ole pelkästään haitallisia, sillä niillä muunnellaan betonin ominaisuuksia, kuten työstettävyyttä, kestävyyttä ja turvallisuutta. Teollisuuden sivutuotteiden uusiokäyttö betonin valmistuksessa on järkevää ekologisesti sekä taloudellisesti ajateltuna, sillä luonnonmateriaalia säästyy entistä enemmän ja jätevuoret pienentyvät. Betonin tuotanto kuluttaa suuret määrät energiaa ja

sen valmistaminen synnyttää noin viisi prosenttia koko maailman hiilidioksidipäästöistä. Voimakkaan julkisen painostuksen ansiosta betoniteollisuus on kuitenkin huomattavasti saanut vähennettyä päästöjään. Rakennus- ja purkujätteestä päätyy kierrätykseen nykyään noin 70 prosenttia eli suunta ekologisempaan rakentamiseen, materiaalin koko elinkaaren osalta, on oikea. (Pulkkinen 2013, 12 – 16.)

1960-luvun rakennukset eivät näytä parhaita puoliaan enää nykypäivänä. Betoni ei suojaa raudoitusta ruostumasta toisin, kuin 1960 – 1970-luvulla luultiin, vaan pakkanen rapauttaa ja vesi sekä saasteet pilaavat pinnat. Betoni ei vanhene kauniisti vaan vanhetessaan rapautuu sisältäpäin. Betonirakennukset aiheuttavat ongelmia saavuttaessaan peruskorjauksiin, sillä brutalismin hengelle tärkeät hienostuneet yksityiskohdat ja harkitut mittasuhteet tulee säilyttää. Monia rakennuksia on purettu ja julkisivuja korjattu kiillottamalla, koristelemalla ja verhoamalla marmorilla. (Rauske 2016, 118 – 119.) Samalla on noussut huoli näiden rakennusten kohtalosta. SOS Brutalism -verkkokampanja sai alkunsa juuri tästä arkkitehtien sekä tutkijoiden huolesta ja on Saksan arkkitehtuurimuseon kanssa laajentunut kunnianhimoiseksi kirja- ja näyttelyprojektiksi. Se julistaa olevansa ensimmäinen maailmanlaajuinen kartoitus brutalistisesta arkkitehtuurista, joka haluaa esitellä unohdetut ja uhanalaiset brutalistiset rakennukset uudessa valossa. (Vesikansa 2018, 72.)

16. Avanto Arkkitehtien Pyhän Laurin kappelin käytävä

4.3. Betoni ja brutalismi nykyarkkitehtuurissa

Arkkitehtuuri oli jäädä erilliseksi kulttuuri-ilmiöksi 1960-luvulla yhteiskunnan nopean kehityksen vuoksi. Vuosikymmenen jälkeen alettiin epäillä puhtaan betonin sopivuutta esimerkiksi kaupunkimiljööseen. Arkkitehtuurin huomiota siirrettiin sisäisestä kvaliteetista aikaan ja paikkaan, joissa arkkitehtuuri esiintyy. (Tallqvist 1986, 80.) Nämä kysymykset ovat pinnalla edelleen, koska WOW-arkkitehtuurista (arkkitehtuurityyli, joka pyrkii yllättämään ja hämmästyttämään, sekä usein erottuu ympäristöstään) on tullut osalle maailmaa trendi-ilmiö ja ainutlaatuisuus, sekä erottuvuus ovat tavoiteltavia ominaisuuksia. (Hagman 2016.)

Nykyään brutalismi näkyy inspiraationa erityisesti kirkoissa, kappeleissa, yliopistorakennuksissa sekä muissa julkisissa rakennuksissa (Vesikansa, 2018, 72). Syynä lienee materiaalin puhdas raakuus ja sen riisuttu olemus. Kylmä ja kova betonipinta tuo ihmisen lähemmäksi itseään ja sisintään. Materiaalin kruusailematon pinta korostaa rakennusten puritaanisuutta ja antaa ihmisen huomion kiinnittyä itse arkkitehtuuriin, tilasarjoihin ja valoon sekä varjoon: materiaali antaa ihmisen tunteille tilaa. Näin myös Avanto Arkkitehtien Pyhän Laurin kappelissa (2010) on käytetty betonia hyväksi (Koivisto 2011, 8 – 22). Esa Ruskeepään monitoimi- ja kouluhanke Opinmäen oppimiskeskus (2015) on myös hyvä esimerkki tämän päivän betoniarkkitehtuurista brutalistisin vaikuttein. Se on kompakti kokonaisuus, joka muodostuu yhdeksästä monoliittisesta, mutta eri kokoisesta, noppamaisesta osasta. Päämateriaaleina on käytetty betonia ja tiiltä. Pintoja ja rakenteita on jätetty näkyville, mikä antaa valittujen materiaalien lisäksi viitteitä brutalismin hengestä. Lasiseinät, noppien sommittelu ja tilajärjestelmä tukevat brutalismin vaikutelmaa. (Saarinen 2016, 18, 20.)

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Brutalismin syntyyn maailmalla vaikutti sodan jälkeinen muutoshaluinen ja perinteisen kauneuden vastainen ilmapiiri, Smithsonien eettiset ajatukset sekä Le Corbusier'n veistoksellinen betoniarkkitehtuuri. Brutalismin levisi nopeasti kansainvälisesti ja vastasi sosiaaliin sekä taloudellisiin ongelmiin, kuten asuntopulaan, sillä betoni oli halpa ja nopea rakennusmateriaali. Tämän takia se yleistyi myös Suomessa ja valloitti rakennusalan 1960-luvulla. Betoniset liikenneväylät, lähiöt ja rakennuskompleksit täyttivät erityisesti kaupungit.

Suomi on ollut hyvin altis arkkitehtuurin vaikutuksille, mutta toisaalta taas hyvin eristyksistä muusta maailmasta (Helander et al. 1987, 30). Maa on melko kaukana läntisistä suurvaltioista, (esimerkiksi Saksasta, Ranskasta ja Yhdysvalloista) jotka vaikuttivat länsimaiseen arkkitehtuuriin, mutta lähellä Pohjoismaita sekä Venäjää. Pohjoismaisella vuorovaikutuksella on ollut varsinkin aikaisemmin suuri merkitys rakennuskulttuurin ja arkkitehtuurin kehittymiselle. Nykyajan yhteiskuntamme sosiaalisen median vaikutuskentässä ajatuksemme ovat hyvin alttiita vaikutteille ympäri maailmaa. Materiaalit, rakennustavat ja innovaatiot leviävät tehokkaasti. Viestintä on voimakasta ja nopeaa, jolloin kansainvälisetkin vaikutteet saapuvat vaivattomasti, mutta sulavat hitaasti (Helander et al. 1987, 30).

Brutalistiset rakennukset erottaa verrattain helposti muiden tyyli-suuntien rakentamisesta. Tällaisia ominaisuuksia ovat esimerkiksi käsittelemättömät materiaalit, funktionaalisuus, konstruktiivisuus, ylisuuri mittakaava, geometriset muodot sekä massan liioitteleva raskaus. (Rauske, 2016, 104.) Nämä tunnusmerkit voi nähdä myös Säkylän varuskunnan keskusrakennusten arkkitehtuurissa: muonituskeskuksen funktionaalisuudessa ja ylisuudessa mittakaavassa, sotilaskodin geometrisissa muodoissa sekä urheilutalon sisäpintojen käsittelemättömässä betonissa. Vaikka keskusrakennukset ovat näiltä osin selvästi brutalistisia niissä on myös epätyypillisiä piirteitä, kuten esimerkiksi kalkkihiekkatiliiverhous julkisivuissa ja siksi varuskunta toimii hyvin esimerkkinä suomalaisesta brutalismista.

Suomalainen arkkitehtuuri on aina ollut käytäntöön sidottua, joka on usein sen voima, mutta joskus myös heikkous. Sota-aikaan saatavilla olevat materiaalit, niukat voimavarat ja ankarat luonnonolot määrittivät rakentamisen ehdot, kuten Säkylän varuskunnan rakentamisessakin toimittiin. Nykyään suomalaisen arkkitehtuuriin ei vaikuta enää materiaalien saatavuus, mutta yksityiskohtainen viimeistely, rakentamisen käytäntö ja vaativiin sääoloihin sopiva rakentamisen taito ovat säilyneet ennallaan. Askeettisuus ja yksinkertaisuus on myös nähty arkkitehtuurin perimmäisenä tavoitteena. (Helander 1987, 31) Rakentamisessa on taas muutaman vuosikymmenen jälkeen palaamassa suosioon kotimaisten materiaalien ja luonnonmateriaalien käyttö.

Brutalismin sai 1950 – 1970-luvulla tylyn vastaanoton, mutta 1990-luvulla kiinnostus heräsi uudestaan hyljeksittyä betoniarkkitehtuuria kohtaan. 2010-luvulla brutalistinen arkkitehtuuri on muodikkaampaa kuin milloinkaan ennen, mutta se herättää myös paljon eriäviä mielipiteitä. Jonathan Meades perustelee brutalismin suosiota TV-ohjelmassaan *Bunkers, Brutalism and Bloodmindedness: Concrete Poetry*, sillä että arkkitehtuurikriitikkojen nuori polvi on löytänyt brutalistisen arkkitehtuurin vastamyrkyksi kaikkialle levittyneeseen Ikea-modernismiin. (Rauske 2016, 103.) Betonin käyttö uudessa rakentamisessa on kasvanut, mutta samalla herättänyt mielipiteitä sen ekologisuudesta, sekä loppusijoituksesta. Brutalismin näkyikin yhteiskunnassamme erityisesti voimistuneena yhteiskunnallisena keskusteluna ekologisuudesta ja arvoista. Brutalistisuuteen liittyy keskustelu usein teknisesti vaikeasta 1960-luvun rakennusten korjaamisesta. Ongelmia voi nousta esille, oli kyse sitten betonin rappautumisesta sisältäpäin tai vain kosmeettisista julkisivumateriaalien epätäydellisyyksistä. Kohteiden korjaaminen on vaikeaa, vaikka menetelmät ovat jatkuvasti kehittyneet. Brutalististen rakennusten korjaamisesta onkin muodostunut oma erikoisalueensa. (Rauske 2016, 118 – 119.) Onneksi, sillä muuten muutaman vuosikymmenen kuluttua emme voisi esitellä tuleville sukupolville mahtipontisia, raa'an ronskeja, mutta omalla tavallaan lyyrillisiä brutalistisia rakennuksia, joista huokuu uuden modernistuneen maailman rehellinen henki.

LÄHDELUETTELO

Painamattomat lähteet

Lappo, Osmo (1927-), arkkitehti. Haastattelu 13.3.2001.

Merinen, Jenni, 2017. Arkkitehtuuri vallan ilmentäjänä – Säkylän varuskunnan visuaalis-psykologiset vaikuttamiskeinot. Kandidaatintyö.

Internet-lähteet

Kulttuuriympäristömme – Keski-suomalaisia korpivaruskuntia, 2014.
[http://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Artikkelit/Puolustuksen_paikat/Keski-suomalaisia_korpivaruskuntia__Keski\(37572\)](http://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Artikkelit/Puolustuksen_paikat/Keski-suomalaisia_korpivaruskuntia__Keski(37572)) (13.11.2018)

Projektiutiset – Leppävaaran uimahalli, 2016.
<http://www.projektiutiset.fi/leppavaaran-uimahalli/#> (5.11.2018)

Tietoa betonista, 2018
<https://betoni.com/tietoa-betonista/perustietopaketti/betonin-historia/miten-betoni-tuli-suomeen/> (6.11.2018)

RKY , Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt, 2009
http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4966 (6.11.2018)

ArchDaily, Spotlight: Alison and Peter Smithson, 2018
[https://www.archdaily.com/tag/alison-and-peter-smithson\(1.12.2018\)](https://www.archdaily.com/tag/alison-and-peter-smithson(1.12.2018))

Kielitoimiston sanakirja
<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80> (2.12.2018)

Hagman, Minna, 2016. Hysteerinen Tampere ja ”Lopullinen ratkaisu” – Tampereen asemakeskuksen suunnittelukilpailun liittyvien diskurssien lacanilaista tulkintaa. Paatos, 23/3
<http://www.paatos.fi/tag/arkkitehtuuri/> (6.11.2018)

Kohlstedt, Kurt, 2018. Unité d’Habitation: Le Corbusier’s Proto-Brutalist Urban Sky Villages
<https://99percentinvisible.org/article/unite-dhabitation-le-corbusiers-proto-brutalist-urban-sky-villages/> (25.11.2018)

Tapiolan Kilta ry
<http://www.tapiolankilta.fi/tapiola/tapiolan-historia/> (25.11.2018)

Kummala, Petteri, Vatialan siunauskappeli, Pentti Ingervo / MFA
<http://docomomo.fi/kohteet/vatialan-siunauskappeli/> (1.12.2018)

Kirjallisuus

Mäkinen, Anne, 2016. Sotilaiden kentät ja kasarmit – armeija rakentaa. 258 – 265. Teoksessa: Hautajärvi, Harri, (toim.): Rakennetun Suomen tarina. Rakennustieto Oy. Helsinki.

Okkonen, Ilpo, Saokorpi, Asko, 1988, Suomalainen arkkitehtuuri 1900-luvulla. Gummerus.

Helander, Vilhelm, Rista, Simo, 1987. Suomalainen rakennustaide. Kirjayhtymä. Helsinki.

Niskanen, Aino, 1989. Kokeilujen aika. 28 – 47. Teoksessa: Anttila, Erkki (toim.): *Tehdään betonista: Betoni suomalaisessa arkkitehtuurissa*. Suomen betoniteollisuuden keskusjärjestö. Helsinki.

Norri, Marja-Riitta, 1989. Betoniin valettu hulluus. 48 – 59. Teoksessa: Anttila, Erkki (toim.): *Tehdään betonista: Betoni suomalaisessa arkkitehtuurissa*. Suomen betoniteollisuuden keskusjärjestö. Helsinki.

Putkonen, Lauri, 1989. Suomalaisen betonirakentamisen varhaisvaiheet. 8 – 19. Teoksessa: Anttila, Erkki (toim.): *Tehdään betonista: Betoni suomalaisessa arkkitehtuurissa*. Suomen betoniteollisuuden keskusjärjestö. Helsinki.

Suhonen, Pekka, 1989. Funktionalismi vakiintuu. 20 – 27. Teoksessa: Anttila, Erkki (toim.): *Tehdään betonista: Betoni suomalaisessa arkkitehtuurissa*. Suomen betoniteollisuuden keskusjärjestö. Helsinki.

Tallqvist, Tore, 1989. Draamaa, proosaa, runoutta. 60 – 81. Teoksessa: Anttila, Erkki (toim.): *Tehdään betonista: Betoni suomalaisessa arkkitehtuurissa*. Suomen betoniteollisuuden keskusjärjestö. Helsinki.

Lahti, Juhana, 2016. Kamalan ihanaa vai ihan kamalaa. 13 – 34. Teoksessa: Lahti, Juhana (toim.): *Värikkäämpi, iloisempi, hienostuneempi – Näkökulmia 1960-luvun arkkitehtuuriin*. Suomen arkkitehtuurimuseo. Helsinki.

Rauske, Eila. 2016. Karun betonin aika. 97 – 122. Teoksessa: Lahti, Juhana (toim.): *Värikkäämpi, iloisempi, hienostuneempi – Näkökulmia 1960-luvun arkkitehtuuriin*. Suomen arkkitehtuurimuseo. Helsinki.

Saarikangas, Kirsi. 2016. Asukkaat ja maisema liikkeessä. 67 – 93. Teoksessa: Lahti, Juhana (toim.): *Värikkäämpi, iloisempi, hienostuneempi – Näkökulmia 1960-luvun arkkitehtuuriin*. Suomen arkkitehtuurimuseo. Helsinki.

Arkkitehti, 1968. Kasarmialueen keskus. Nro 5/1968. s. 40 – 50

Arkkitehti, 1971. Leppävaaran uimahalli. Nro 4/1971 s. 42 – 47

Vesikansa, Kristo, 2018. Estetiikkaa, ei etiikkaa. 72. *Arkkitehti*, 1

Holmila, Paula, 2016. Betonibrutalismin kunnian palautus koittaa. 62 – 69. *Betoni*, 3

Koivisto, Maritta. 2011. Vuoden betonirakenne 2010 – Pyhän Laurin kappeli, Vantaa. 8 – 22. *Betoni*, 1

Saarinen, Sirkka. 2016. Opinmäki on rakentuvan Suurpellon keskeinen julkinen rakennus. 18 – 25. *Betoni*, 1

Pulkkinen, Katja, 2013. Betonin pimeä puoli. 12 – 17. *Kemia*, 7

Muhonen, Antti, 2013. Varuskunnan rakentajat muistelevat. 6 – 7. *Porilainen*, 3

Kuvalähteet

Kansi: Kuva tekijän

1. Kohlstedt 2018.
2. Tapiolan Kilta ry
3. Kummala, kuvaaja: Pentti Ingervo, MFA
4. Tallqvist 1987, 76. kuvaaja: Pietinen
5. Saarikangas 2016, 86. kuvaaja: Pietinen, MFA
6. Muhonen 2013, 7. Porilaismuseo
7. Kuva tekijän
8. Kuva tekijän
9. Arkkitehti 1968, 43.
10. Kuva tekijän
11. Arkkitehti 1968, 46.
12. Arkkitehti 1968, 49.
13. Arkkitehti 1968, 49.
14. Arkkitehti 1968, 50.
15. Okkonen et al. 1988, 136.
16. Koivisto 2011, 15.

Kaikki tekijän kuvat on otettu Säkylän varuskunnan keskusrakennuksista 2.12.2018.